

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 การวิจัยและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงภาคสนาม

ชาวมลาบรีเข้ามาอยู่ในความทรงจำของผู้วิจัยครั้งแรกเมื่ออายุประมาณ 12 ขวบ จำได้ว่า ขณะนั้นทางเทศบาลจังหวัดน่านจัดงานสงกรานต์ที่ให้แก่ละหุ่มบ้านจัดขบวนรถเข้ามาร่วมใน เขตเทศบาลเมืองน่าน ในขบวนของหลุ่มบ้าน ผู้วิจัยเข้าร่วมกับกลุ่มเด็กผู้ชายวัยเดียวกันเพื่อเพิ่ม สีสนของขบวนด้วยการเป็นขบวน “ผีตอเหลือง” พวกเขาแต่งกายด้วยใบไม้และใช้ผงด่านจาก ก้นหม้อมาทาตัวและใบหน้าจนดูสกปรกมอมแมม โดยความคิดของผู้วิจัยในขณะนั้น เหตุการณ์นี้ มีความหมายเป็นเพียงการเล่นสนุกร่วมกับเพื่อนๆ ในหลุ่มบ้านเดียวกันเท่านั้นเอง ในขณะที่ไม่ได้ สนใจถึงการมีอยู่จริงของชาวมลาบรีที่ถือว่าเป็นชาวเขาในจังหวัดน่าน

จวบจนกระทั่งได้มาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย การมองโลกของผู้วิจัยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป อาจเป็นเพราะได้อาจารย์ที่ตั้งใจสอนสั่งพวกเราให้เข้าใจชาวบ้านและเกษตรกรในประเทศนี้ในอีก แง่มุมหนึ่งที่เห็นชาวบ้านเป็นผู้ถูกกระทำด้วยโครงสร้างอันอยุติธรรมในสังคมไทย แนวคิดที่ อาจารย์พร้าสอนนี้ต่อมาผู้วิจัยก็เพิ่งมาเข้าใจในภายหลังว่าคือ แนวคิดเรื่องคนชายขอบของสังคม แล้วเรื่องราวของชาวมลาบรีก็กลับมาสู่ความสนใจอีกครั้งสำหรับผู้วิจัยด้วยว่าขณะนั้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2541 เกิดกรณีข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านพื้นราบในอำเภอบ้านหลวงและชาวมลาบรีใน โครงการพัฒนาด้วยข้อหาทำลายป่าต้นน้ำ คนชายขอบจึงกลายเป็นแนวคิดหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้วิจัย เลือกใช้เข้าใจปัญหาแม้ไม่ได้เข้าถึงอย่างลึกซึ้งนัก โดยงานศึกษาค้นคว้าเพื่อใช้พิจารณาให้ผ่าน การศึกษาในภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ของผู้วิจัยก็เลือกสืบค้นเรื่องของชาวมลาบรี ในท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ลงไปดูพื้นที่เพียงไม่กี่วันในบ้านผีเหนื่อ อำเภอบ้านหลวงแต่โครงการ พัฒนาของรัฐได้ปิดตัวไปแล้วและบ้านห้วยฮ่อม ในจังหวัดแพร่ที่เป็นโครงการพัฒนาของมิชชันนารี อย่างบุญยืน แต่ข้อมูลที่ได้ก็ไม่ได้สร้างนัยยะที่ทำให้เข้าใจชาวมลาบรีในฐานะคนชายขอบอย่าง ลึกซึ้งมากนักด้วยงานศึกษาชิ้นนั้นเป็นแบบฝึกหัดสำหรับนักศึกษาในภาควิชาภาษาอังกฤษเท่านั้น หลังจบการศึกษาแล้วงานชิ้นนั้นก็ถูกผู้วิจัยปิดผนึกไว้ไม่ได้ให้ใครอ่านเหมือนโลกของมลาบรีกับ ผู้วิจัยก็พลอยเลือนลอยห่างออกไปจากกันด้วย

เมื่อได้กลับมาศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ผู้วิจัยยังคงสนใจที่จะศึกษาชาวมลาบรีอีกครั้ง โดยมีแนวทางใหม่ที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักก็คือ นิเวศวิทยาการเมือง ซึ่งยังคงเปิดรับ แนวคิดเรื่อง คนชายขอบของสังคม ที่ผู้วิจัยยังคงถือเสมือนเป็นเพื่อนเก่าแก่ทางความคิด ด้วย

ความคิดที่ว่าการศึกษาในครั้งนี้จะช่วยเปิดมุมมองของสังคมให้เข้าใจคนชายขอบของสังคมอย่าง ชาวมลาบรีมากยิ่งขึ้นและในทางกลับกันก็สามารถใช้กรณีศึกษาชาวมลาบรีมาช่วยวิพากษ์ โครงสร้างการจัดการทรัพยากรของประเทศนี้ที่มักกีดกันคนชายขอบออกจากการจัดการทรัพยากร การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้จึงมีชื่อเรื่องว่า มลาบรีกับการช่วงชิงทรัพยากรในบริบทของการพัฒนาโดยรัฐ ซึ่งเป็นงานศึกษาในสาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แต่ผู้วิจัยก็พยายาม นำแนวคิดในการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา มาช่วยในการทำความเข้าใจและตีความงานศึกษา ครั้งนี้ด้วย แม้ว่าตัวผู้วิจัยเองจะไม่ได้จบจากสาขามานุษยวิทยาก็ตาม ทั้งนี้ผู้วิจัยพยายามใช้ ข้อมูลและแนวทางการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อื่นๆ โดยเฉพาะการอ่านงานศึกษาทางด้านสังคมผู้เก็บของป่าล่าสัตว์ที่สามารถให้ภาพการนำ แนวคิดทฤษฎีมาศึกษาผู้คนในสังคมที่มีอยู่จริง ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจและการตั้งประเด็น คำถามต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดกับผู้คนในสังคมที่ผู้วิจัยต้องการเข้าไปศึกษาหรือขั้นตอนนี้ก็คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลและแนวคิดไว้กับตัวผู้วิจัยจำนวนหนึ่งก่อนลงสู่ภาคสนามจริงที่ต้องเจอกับข้อมูลต่างๆ มากมาย

โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลทางเอกสารเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยพยายามเก็บรวบรวมข้อมูล หลายประเภททั้งข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย อื่นๆ ข้อมูลอัน เกี่ยวข้องกับอดีตของเหตุการณ์ต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ได้รับการนำกลับมาตีความใหม่โดยผู้วิจัยอีกครั้ง ในฐานะของคนที่ดำรงชีวิตในช่วงยุคสมัยหนึ่งๆ ผู้วิจัยทำได้ก็แต่เพียงการเข้าใจอดีตผ่านโลกที่ ตัวผู้วิจัยรับรู้และตีความโดยอาศัยกรอบคิดชุดต่างๆ ในช่วงเวลาเฉพาะที่เฉพาะทางหรือตาม สถานการณ์ที่ผู้วิจัยสวม "แว่นตา" เหล่านั้นอยู่เท่านั้น ผู้วิจัยจึงขอสารภาพว่า ภาพที่ได้จึงไม่สามารถครอบคลุมทุกเหตุการณ์ได้ เหตุการณ์ต่างๆ จึงเป็นได้แต่เพียงภาพที่ผู้วิจัยเลือกขึ้นมา อธิบายในขณะที่ตัดทอนเอาเหตุการณ์อื่นๆ ออกไปแล้ว

3.2 การเลือกพื้นที่วิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนมลาบรีบ้านห้วยหยวก ตำบลแม่ชะเนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โดยในประเทศไทยมีพื้นที่ซึ่งสามารถทำการลงภาคสนามศึกษาชาวมลาบรีใน 3 บริเวณหลักๆ ได้แก่ บ้านห้วยหยวก ที่กล่าวถึงไปแล้วและอีก 2 พื้นที่ในเขตจังหวัดแพร่ได้แก่ พื้นที่ โครงการพัฒนาของกลุ่มเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่บ้านห้วยฮ่อม ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวางกับ พื้นที่ทำงานรับจ้างของแรงงานชาวมลาบรีให้คนเมืองบ้านท่าวะ ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง

แต่การที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาบ้านห้วยหยวกก็เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ตรงที่ชุมชนมลาบรีบ้านห้วยหยวกตกอยู่ภายใต้แรงกดดันที่ซับซ้อนหลากหลายกว่าในบริบทของการพัฒนาโดยมีทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรเผยแผ่ศาสนา การเป็นแรงงานรับจ้างให้ชาวม้งและการตกเป็นสินค้าในการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ ในขณะที่ความสัมพันธ์ของชาวมลาบรีในพื้นที่ศึกษาไม่ได้แบ่งแยกชุมชนของตนออกจากชุมชนมลาบรีในที่อื่นๆ อย่างสิ้นเชิงโดยผู้คนยังมีการเดินทางไปเยี่ยมเยียนกันบ้างตามแต่โอกาสจะอำนวย

3.3 การเริ่มสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการลงภาคสนามอย่างเต็มตัวเป็นครั้งแรกของผู้วิจัยโดยใช้ระยะเวลาในการลงภาคสนามประมาณ 2 ปี หลังจากที่เคยเข้ามาสำรวจพื้นที่ก่อนหน้านี้อย่างบ้างแล้ว แต่เมื่อต้องเข้าสู่สนามวิจัยจริงๆ แล้ว ผู้วิจัยพบว่า การลงภาคสนามสำหรับนักวิจัยมือใหม่ที่อ่อนประสบการณ์ภาคสนามก็ไม่ต่างอะไรกับการหัดขับรถเพราะกว่าจะผ่านพ้นช่วงเวลาแรกๆ ในการมาอยู่ในสนามวิจัยนั้น ผู้วิจัยจำต้องต่อรองกับตนเองในหลายสิ่งเพื่อพยายามจะเข้าถึงพื้นที่และผู้คนที่สามารถให้ข้อมูลเพราะแม้จะเป็นพื้นที่ในจังหวัดน่าน แต่บ้านห้วยหยวกก็เป็นพื้นที่ใหม่ที่ผู้วิจัยรู้สึกแปลกแยกต่อพื้นที่และผู้คนด้วยสภาพทางนิเวศแบบภูเขาและผู้คนต่างวัฒนธรรมทั้งชาวมลาบรีและชาวม้ง

โดยในระยะแรกของการลงภาคสนามนั้น ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนมลาบรีเพื่อสำรวจและสังเกตการณ์สภาพชุมชนโดยทั่วไปด้วยตนเอง ผู้วิจัยพยายามสำรวจสภาพชุมชนด้วยการทำแผนที่เดินดินของชุมชนเพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยเห็นสภาพบริบทของชุมชนได้ชัดเจนขึ้นไม่ว่าจะเป็นสภาพทางกายภาพของชุมชนและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ปรากฏบนพื้นที่กายภาพต่างๆ ตามที่ผู้วิจัยตีความพื้นที่เหล่านั้น แม้จะมีจำนวนครัวเรือนน้อยเพียง 19 ครัวเรือน แต่การจะได้สัมผัสกับคนทั้งหมดในชุมชนที่จะมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันมีน้อยมากยกเว้นกรณีที่จะมี “เจ้านาย” มาเยี่ยมเยือนชุมชนและวันอาทิตย์ที่มีบางครัวเรือนมาเข้าโบสถ์ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านชาวม้ง จากการที่ครัวเรือนทั้งหมดเป็นแรงงานรับจ้าง บ้านแต่ละหลังที่ผู้วิจัยได้ทำแผนที่ไว้นั้นก็กลับว่างเปล่า ไม่มีผู้คนอยู่อาศัยแต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนจะออกไปนอกร้างในไร่ของนายจ้างชาวม้ง ทำให้มีบ้านว่างหลายหลังในชุมชนที่ผู้วิจัยได้ใช้เป็นที่หลบนอนด้วยนอกร้างไปจากบ้านของชาวมลาบรีอย่างตาศรี บางครัวเรือนก็จะกลับมาในที่พักยังในชุมชนหากไรที่ทำงานอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก สภาพเช่นนี้เองทำให้ระยะแรกของการลงพื้นที่ในชุมชนแห่งนี้แทบจะเรียกได้ว่าผู้วิจัยเคื่องคว้างอยู่ในพื้นที่เพราะไม่มีชาวมลาบรีอยู่ในชุมชนมากนักพอที่จะให้ข้อมูลเพื่อทำผังโครงสร้างเครือญาติของคนในชุมชน

ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยการเป็นคนแปลกหน้าในชุมชนชาวมลาบรี หลายครั้งที่การปรากฏตัวของผู้วิจัยในพื้นที่ชุมชนทำให้วงสนทนานั้นต้องยุติลงในเวลาอันสั้นเพราะมีผู้วิจัยมาร่วมอยู่ด้วย แต่สถานการณ์นี้ก็เริ่มดีขึ้นเมื่อผู้วิจัยพบช่องทางบางอย่างในการกระชับความสัมพันธ์ที่เห็นห่างกันระหว่างผู้วิจัยกับชาวมลาบรีในชุมชน นั่นคือ การแบ่งปันสิ่งต่างๆ ให้ครัวเรือนมลาบรีอื่นๆ โดยเป็นโอกาสที่ผู้วิจัยจะได้พูดคุยกับชาวมลาบรีทั้งครอบครัว ดังเช่น วิธีการที่ผู้วิจัยนำอาหารมาทำร่วมกับบางครัวเรือนและนำอาหารไปแบ่งปันครัวเรือนอื่นๆ ด้วย รวมทั้งไม่ลืมที่จะให้ความช่วยเหลืออื่นๆ ที่พอจะทำได้เช่น การให้ภาพถ่ายสามารถช่วยให้เกิดความสนิทสนมกันมากขึ้น บางครั้งก็มาส่งและเยี่ยมชาวมลาบรีที่ไม่สบายที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาลนานรวมไปถึงการหันไปใช้คำว่า "มลา" อันเป็นคำที่มีความหมายในเชิงให้เกียรติที่แปลว่า คน ที่ผู้วิจัยมักได้ยินชาวมลาบรีใช้อ้างอิงอยู่บ่อยครั้งเมื่อพูดถึงตนเอง ในขณะที่คำว่า "ตองเหลือง" นั้นแม้ว่าจะตัดคำว่า "ผี" ออกไปก็เป็นคำที่ยังคงสืบรากมาจากชื่อที่ "คุณก็รู้ว่าอะไร" อยู่นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้วิจัยพยายามจำแนกแยกแยะชาวมลาบรีเพื่อเข้าถึงข้อมูลที่สามารถชี้ให้เห็นประเด็นศึกษาในแง่มุมต่างๆ แต่ก็ใช้เวลานานหลายเดือนกว่าที่ผู้วิจัยจะสามารถเข้าใจถึงความแตกต่างของผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ทั้งนี้ในระยะแรกที่เข้ามาวิจัยนอกจากการไม่มีทักษะการเก็บข้อมูลภาคสนามในเชิงมานุษยวิทยาแล้ว ผู้วิจัยก็ยังยึดติดอยู่กับภาพต่างๆ ที่ผู้วิจัยรับรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มลาบรี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตกเป็นแรงงานยากไร้ที่ทำให้เห็นตัวผู้ถูกศึกษาทั้งหมดกลายเป็นกลุ่มของคนชายขอบผู้อ่อนแอที่ต้องอาศัยแต่แรงกายเข้าทำงานแลกอาหารเพื่อประทังชีวิตอย่างยากไร้ ในขณะที่สังคมมลาบรีก็เป็นดังสังคมอุดมคติที่ได้สิ่งใดมาก็แบ่งปันให้กันและกันหมด ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง

การยึดติดกับภาพดังกล่าวในระยะแรกทำให้ผู้วิจัยมองไม่เห็นการช่วงชิงทรัพยากรที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและหลากหลายของผู้คนในสังคมต่างๆ ที่สิ่งต่างๆ เหล่านั้นปรากฏอยู่ตรงหน้านั้นเอง ในการเข้าไปในพื้นที่วิจัยระยะแรกของผู้วิจัยจึงพยายามจำแนกแยกแยะหน่วยทางสังคมโดยอาศัยตัวแปรกว้างๆ ทั่วไป เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจบริบทของชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำครอบครัวหรือเครือญาติ กลุ่มแรงงานรับจ้าง กลุ่มผู้นำทางพิธีกรรมความเชื่อ กลุ่มสตรีและเด็ก กลุ่มที่เข้าไปอยู่ในธุรกิจท่องเที่ยวทัวร์ป่า กลุ่มที่สามารถเข้าถึงที่ดินเพื่อการเพาะปลูกเพื่อตนเอง แต่กว่าหลายเดือนที่เดินเตร่ในพื้นที่วิจัยอย่างไม่เข้าใจ จนมาถึงช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตของแรงงานมลาบรีในไร่ชาวม้ง ผู้วิจัยเดินเตร่ไปตามหมู่บ้าน พื้นที่ไร่ข้าวและป่าเหล่าที่ต้นไม้กำลังเตรียมสลัดใบแก่สีเหลืองจัดของมันเพื่อจะเข้าสู่ฤดูแล้งอีกครั้ง แน่่อนว่าเวลากิ่งวดเข้ามาจนจนหมดภาคเรียนที่สอง ผู้วิจัยก็ได้เริ่มตาสว่างมากขึ้นจนมองเห็นถึงความแตกต่างของปริมาณข้าวที่

แต่ละครั้วเรือนมลาปรีเก็บเกี่ยวและเก็บไว้กินได้ไม่เท่ากัน ในขณะที่ทุกครัวเรือนต่างเป็นแรงงาน ฟังฟังการรับจ้างทำงานเพาะปลูกในไร่เป็นหลักเหมือนกันหมด ผู้วิจัยจึงเริ่มกลับมาใช้ การจำแนกแยกแยะความต่างของประชากรโดยมองผ่านเรื่องของการเข้าถึงทรัพยากร นั่นคือ ที่ดินเพื่อใช้เพาะปลูก ความสัมพันธ์ของแรงงานทั้งในระดับครัวเรือน เครือญาติ ชุมชนและระหว่าง ชุมชน และการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรอย่างที่ดินและป่าไม้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน ไม่ว่าจะ เป็นการเลือกทำเลที่เพาะปลูก การเลือกลักษณะของพืชที่ปลูกในที่ดินที่เข้าถึงได้ การเลือก "ไปฝรั่ง" อันหมายถึง การไปแสดงให้นักท่องเที่ยวดูในพื้นที่ป่าต่างๆ ทั้งที่อยู่ในบริเวณหลังชุมชน ป่าเหล่าของมังและป่าอนุรักษ์บ้านหลวงที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ

นอกจากต้องการเก็บข้อมูลจากชาวมลาปรีแล้ว ผู้วิจัยยังต้องการเก็บข้อมูลจากชาวมังในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย แต่ด้วยเหตุบังเอิญที่ในหมู่บ้านห้วยหยวก มีลูกศิษย์ชาวมังคนหนึ่งที่ผู้วิจัยเคยสอนมาก่อนเมื่อครั้งยังทำงานเป็นครูทำให้การสวมทับ สถานภาพของความเป็นอดีตครูช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าออกชุมชนมังระแวกบ้านลูกศิษย์ก่อนจะ ค่อยๆ ขยายอาณาเขตต่อไปพร้อมไปกับการทำความรู้จักคุ้นเคยกับผู้นำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่รัฐ ในหมู่บ้านเช่น ผู้ใหญ่บ้านและอดีตผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ศูนย์อนามัยชุมชน คณะครูในโรงเรียน ภูเค็งพัฒนาและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในฐานะที่เป็นเพียงนักศึกษาที่ต้องการเข้ามาทำวิจัยเกี่ยวกับ วิถีวัฒนธรรมของชาวมลาปรีในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะเรื่องของการจัดการทรัพยากรของทั้งชุมชน ชาวมังและมลาปรี โดยที่พักของผู้วิจัยในที่เข้ามาทำงานภาคสนามก็คือ บ้านชาวมัง บ้านพักครู และบ้านพักของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่านในหมู่บ้านมังห้วยหยวก และบ้านของชาวมลาปรีที่ผู้วิจัยได้เข้ามาพักในบ้านตาศรีโดยอาศัยการนำมาฝากไว้โดยเจ้าหน้าที่ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่านประจำท้องที่บ้านห้วยหยวก โดยอาศัยภาษา "กำเมือง" หรือคำไทยวนที่เป็นภูมิหลังของผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสาร กับชุมชนท้องถิ่นทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถใช้ภาษานี้ได้เป็นภาษาที่สอง ในขณะที่ภาษาไทย ภาคกลางอาจยังมีข้อจำกัดอยู่มากในการสื่อสารในพื้นที่แห่งนี้

การเก็บข้อมูลในชุมชนมังนั้นทำได้ง่ายกว่าชุมชนมลาปรีมาก โดยทางศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่านได้จ้างชาวมังในหมู่บ้านไว้คนหนึ่งก็คือ นายฤทธิชัย แซ่เล่า ที่กลายเป็นมิตรชาวมังที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้รับทั้งข้อมูลและที่พักตลอดจนการได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ใน พิธีกรรมในระดับของเครือญาติหลายครั้งจนทำให้ผู้วิจัยเป็นที่คุ้นหน้าคุ้นตาของผู้คนในชุมชนจาก การที่แซ่เล่าเป็นตระกูลหลักของหมู่บ้านห้วยหยวก เมื่อเป็นที่รู้จักมากขึ้น ผู้วิจัยจึงสามารถเข้าถึง ข้อมูลจากชาวมังโดยผู้วิจัยจะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ในช่วงเวลาเย็นและหัวค่ำ แต่เพื่อให้เกิดมี

ข้อมูลทั้งสองด้านตรวจสอบกันในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งและชาวมลาบรี ผู้วิจัยจึงใช้การสัมภาษณ์ชาวมลาบรีเช่นเดียวกับที่สัมภาษณ์ชาวม้ง โดยการสัมภาษณ์ชาวมลาบรีก็จะใช้เวลาเย็นและหัวค่ำรอบกองไฟในบ้านเช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์ชาวม้งเพราะเป็นช่วงที่ผู้คนกลับจากไปทำงานในไร่และพักผ่อนที่บ้าน แต่ก็ทำให้การสัมภาษณ์ใช้เวลาไม่นานมากนักจากความเข้าใจที่ว่า ผู้วิจัยกำลังรบกวนเวลาพักผ่อนของชาวบ้านหลังจากทำงานมาตลอดทั้งวันแล้ว แต่ก็ยังมีแว้นโอกาสพิเศษบ้างเช่น วันที่ชาวม้งมีการประกอบพิธีกรรม ผู้คนก็จะอยู่ที่บ้านที่ใช้ประกอบพิธีกรรมนานด้วยการร่วมดื่มสังสรรค์กันหลังเสร็จพิธีกรรมและวันที่ชาวมลาบรีทำงานในไร่เสร็จหมดแล้ว โดยในชุมชนชาวมลาบรีนั้น ผู้วิจัยมีผู้ให้ข้อมูลในเรื่องต่างๆ หลายคนที่ให้ข้อมูลแตกต่างกันไปตามแต่ประสบการณ์ ดังเช่น ตาศรีและตาลองที่เป็นชายวัยกลางคนและมีโอกาสออกมาไปนอกชุมชนบ่อยครั้งกว่าตาทองและลุงปาที่เป็นชาวมลาบรีสูงอายุแล้ว ทำให้มลาบรีวัยกลางคนสามารถเปรียบเทียบสภาพความรู้สึกเมื่อต้องอยู่ท่ามกลางสายตาคอนกายนอกในยามออกมาแสดงในเมือง ในขณะที่มลาบรีวัยเด็กอย่าง ไล สามารถเล่าชีวิตในโรงเรียนประจำที่ทางการส่งไปเรียน แต่เด็กชาวมลาบรีก็มักจะไม่ค่อยทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าและจารีตในการจัดการทรัพยากรได้เหมือนมลาบรีอาวุโสโดยเฉพาะป่าบริเวณต่างๆ ที่เคยไปอยู่ เป็นต้น

เมื่อสามารถสร้างความคุ้นเคยจนผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจได้ ข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ทั้งในแง่ของหน่วยทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำหนดการเข้าถึงทรัพยากรที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนได้ค่อยๆ เปิดให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนในสังคมมลาบรีและระหว่างสังคมมลาบรีกับสังคมภายนอกอันแสดงให้เห็นถึงลักษณะพลวัตขององค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงนิยามความหมายของพื้นที่และทรัพยากรตลอดจนความพยายามของชาวมลาบรีที่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากร

นอกจากชุมชนทั้งสองในพื้นที่สนามแล้ว ผู้วิจัยพยายามทำความรู้จักกับกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชาวมลาบรีในหลายโอกาสและสถานที่ การเข้าถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่านและคณะครูโรงเรียนภูเค็งพัฒนา นับเป็นบทเริ่มต้นที่ดีในการลงสู่พื้นที่วิจัยในระยะแรกๆ ที่ผู้วิจัยประสบกับอาการ "มีดแปดด้าน" เพราะไม่รู้จักทั้งคนในพื้นที่อย่างมลาบรีและม้งบ้านห้วยหยวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการติดต่อกับศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่าน ก็ทำให้ผู้วิจัยสามารถอาศัยเป็นช่องทางในการทำความรู้จักคุ้นเคยกับชุมชนมลาบรีและม้งในฐานะที่เป็นเพียงนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาเรื่องของมลาบรีที่บ้าน

ช่วยหยวกและช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าไปสังเกตการณ์กลุ่มธุรกิจทัวร์ป่าที่จัดคณะทัวร์ต่างชาติในพื้นที่ป่าโดยอาศัยการยอมรับจากชาวม้งและมลาบริในพื้นที่ นอกจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาแล้วก็ยังมีกลุ่มองค์กรอื่นๆ ที่เข้ามาทำงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวมลาบริด้วย ได้แก่ กลุ่มคริสตจักรบ้านห้วยหยวก ซึ่งนับเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าถึงได้ช้ากว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ การเข้าถึงองค์กรอื่นๆ ที่เข้ามายังชุมชนม้งห้วยหยวก และยังช้าลงไปอีกในการเข้าถึงกลุ่ม องค์กรเผยแพร่คริสต์ศาสนาจากต่างประเทศที่เข้ามาทั้งเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนาและดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวมลาบริ การที่ผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์ในหลายกลุ่มทั้งองค์กรรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อเข้าใจแนวทางที่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวมลาบริในบริบทต่างๆ กันอันมีผลต่อการจัดการทรัพยากรของชาวมลาบริภายใต้บริบทการพัฒนา

3.4 เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล

ภายหลังเมื่อสามารถสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจึงเริ่มเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยเลือกเก็บทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลสามารถอธิบายสภาพชุมชนมลาบริได้ชัดเจน โดยข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ขนาดพื้นที่ในการเพาะปลูก กลุ่มคนที่รับจ้างเพาะปลูกแต่ไม่สามารถมีพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกให้กับตนเองได้ สัดส่วนผู้ที่สามารถหาที่ดินเพาะปลูกได้กับผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินได้ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อดูว่า มีการเปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนไหวอย่างไรเมื่อบริบทเปลี่ยนไปจากเดิม ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลด้านลึก ที่แสดงถึงการการการต่อสู้ดิ้นรนอันเชื่อมโยงถึงการสร้างความรู้ในการจัดการทรัพยากร การให้นิยามความหมายต่อพื้นที่และการบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทต่างๆ เช่น รูปแบบการยังชีพ การควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์และหน่วยงานสังคมต่างๆ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มอำนาจต่างๆ เช่น ธุรกิจทัวร์ป่า รัฐ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น มีการต่อรองอย่างไร มีการจัดเตรียมทั้งวัตถุและสัญลักษณ์ ภาษาและการแสดงออกของตัวตนอย่างไร ตลอดจนบรรยากาศและบทสรุปของการเลือกปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ โดยข้อมูลเชิงคุณภาพในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกเครื่องมือดังนี้

3.4.1 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้าเป็นลักษณะคำถามปลายเปิดที่ผู้ที่ศึกษาต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลในระดับลึก การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่ซักถามรายละเอียดจากผู้ให้ข้อมูลแต่อาจยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์รวมถึงอาจมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารผ่านล่ามแปลภาษามลาบริที่ผู้วิจัยเลือกชาวมลาบริที่เป็นผู้ชายอายุไล่เลี่ยกับผู้วิจัยหรือมากกว่าโดยพิจารณาจากท่าทางที่ล่าม

แสดงออกถึงการให้ความสนใจในงานของผู้วิจัย เช่น ตาประคอง ตาเล็ง ตาลองและตาครี ทั้งนี้ นอกจากความสามารถในการสื่อสารของชาวมลาบรีรุ่นใหม่ที่สามารถสื่อสารด้วย 3 ภาษาได้แก่ ภาษาไทยวน ม้งและไทยภาคกลางแล้ว ด้วยประสบการณ์ชีวิตที่เคยอยู่ทั้งในป่ามาก่อนและการ ต้องออกมาตั้งเป็นชุมชนและเข้ามาในเมือง ก็ทำให้ชาวมลาบรีกลุ่มนี้เป็นทั้งล่ามและผู้ให้ข้อมูลที่ดี ด้วย ผลดีของการใช้ล่ามที่เป็นคนในทำให้ได้มุมมองจากคนในและช่วยให้ชุมชนสามารถรับรู้และ เข้าใจในสิ่งที่ผู้วิจัยเข้ามาค้นหาจากผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรมและ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ดูเหมือนชุมชนต้องการเก็บไว้หลังจากจากคนภายนอก ผู้วิจัยต้อง ใช้เวลาอยู่เกือบปีกว่าจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลไว้วางใจโดยการแสดงออกให้เห็นว่า สถานะของความเชื่อ ในสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่น่าเคารพและคนที่เชื่อใน "ผี" ไม่สมควรอายเพราะ "ผีใครก็ผีมัน" จนที่สุดผู้วิจัยพิสูจน์ให้ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ความเชื่อดังกล่าวมีประโยชน์ต่อชุมชนและการจัดการ ทรัพยากรในครั้งที่พาผู้ให้ข้อมูลอย่าง ตาจางและตาก้อมบุกไปถึงศูนย์ประสานงานประชาคม จังหวัดน่านเพื่อเล่าถึงระบบโลกทัศน์ที่มลาบรีมีต่อป่าโดยในที่ประชุมนั้นมีเจ้าหน้าที่และผู้อำนวยการ ของโรงพยาบาลน่านร่วมฟังซักถามอย่างสนใจและให้เกียรติในตัวผู้ให้ข้อมูลด้วย

3.4.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

โดยผู้ศึกษาพยายามเข้าร่วมสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมตามแต่สถานการณ์ ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกไปเยี่ยมแรงงานยังในไร่เพื่อดูเตรียมพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การเก็บ เกี่ยวผลผลิต การกระจายผลผลิต การแสดงออกของพิธีกรรมความเชื่อ เรื่องเล่า การเกี่ยวข้องกับ ธุรกิจทัวร์ป่าโดยอาศัยสายสัมพันธ์กับผู้ใหญ่บ้านชาวม้งเป็นคนนำเข้าไปสังเกตการณ์ รวมทั้ง การสังเกตการณ์การใช้ชีวิตประจำวันทั่วไปของชุมชน เช่น การเก็บหาอาหารและปัจจัยที่จำเป็นใน การยังชีพอื่นๆ จากป่า เป็นต้น ข้อมูลที่ได้นี้จะมาประกอบร่วมกับเครื่องมืออื่นๆ เพื่อการวิเคราะห์ ข้อมูลโดยได้กำหนดประเด็นและทิศทางการศึกษาในด้านศึกษาข้อมูลอย่างสภาพทั่วไปของชุมชน ทางกายภาพ ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในบริเวณชุมชนและรอบชุมชน การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อเห็นถึงการเลือกการจัดการความสัมพันธ์ ระหว่างคนในสังคมและระหว่างคนกับพื้นที่หรือทรัพยากรคือ ที่ดินและป่า เช่น การกำหนด ความสัมพันธ์โดยมีหลักคิดปรัชญาที่กำหนดรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากร การกำหนดรูปแบบสิทธิใน ทรัพยากร เป็นต้น

นอกจากเครื่องมืออย่างคำถามการวิจัยแล้ว อุปกรณ์ช่วยบันทึกข้อมูลในสนามที่ผู้วิจัยนำ มาใช้ได้แก่ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ โดยเฉพาะการใช้สมุดจดบันทึก นั้น ผู้วิจัยจะแบ่งครึ่งหน้ากระดาษ ด้านหนึ่งเป็นการบันทึกข้อมูลประจำวันและผู้วิจัยจดรายละเอียด

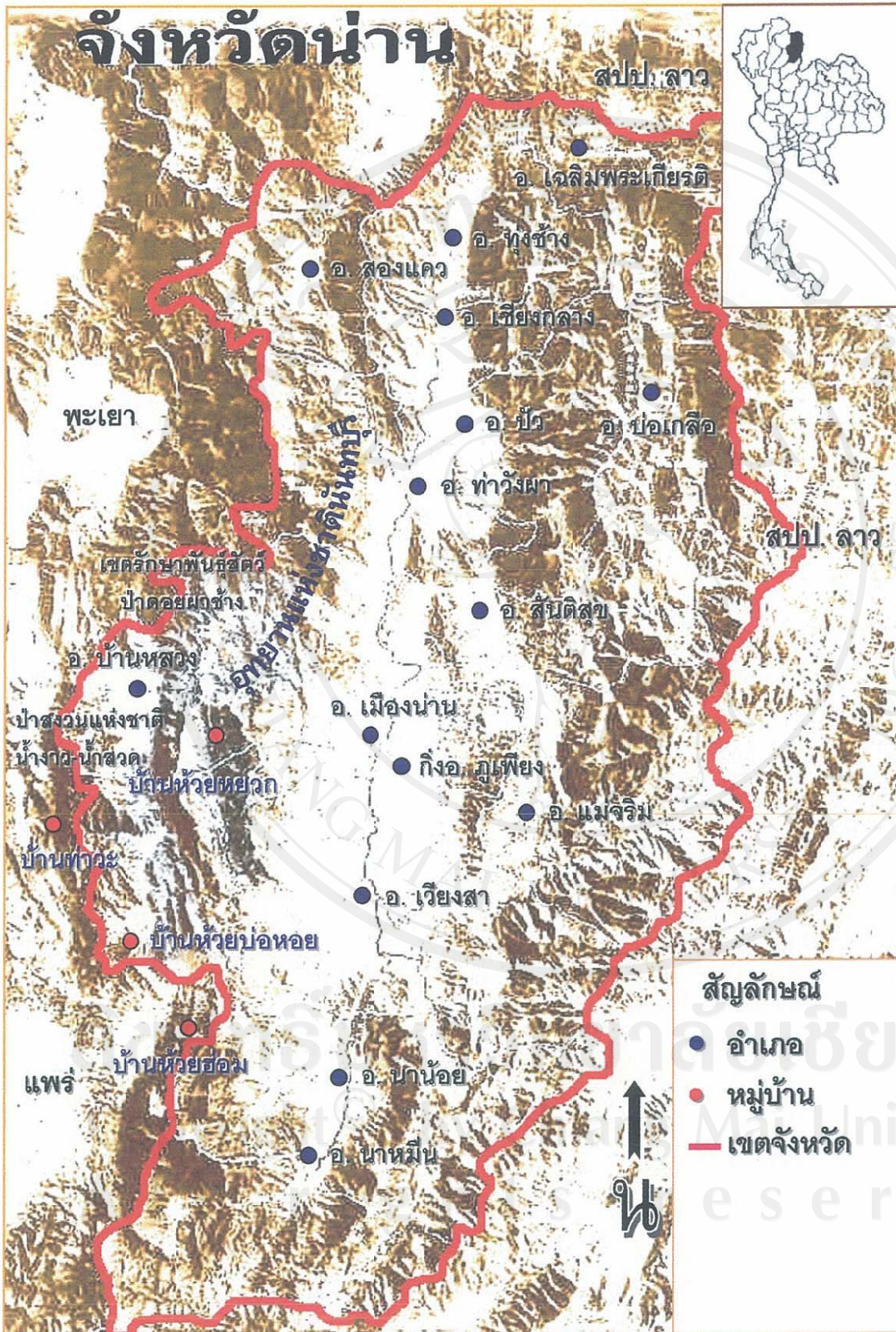
ไว้และไม่ลืมสะท้อนความรู้สึกของผู้วิจัยในฐานะเป็นมนุษย์คนหนึ่งต่อปรากฏการณ์ที่พบเห็น โดยในหน้ากระดาษอีกด้านที่เหลือนั้น ผู้วิจัยจะพยายามโยงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์นั้นเข้ากับแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษา โดยพยายามลองสวมข้อมูลภาคสนามกับแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาว่าช่วยให้คำอธิบายที่มีพลังต่อคำถามในวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างไรบ้าง

แม้ว่าจะมีเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลตามที่ได้เตรียมการไปแล้วก่อนการลงภาคสนามก็ตาม แต่บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยไม่อาจกำหนดการเก็บข้อมูลได้ตามประเด็นการสัมภาษณ์จนบางครั้งกลับเหมือนต้องคอยให้เป็นไปเองตามแต่สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่พอทำให้ตัวผู้วิจัยสามารถสร้างพื้นที่ร่วมไปกับคนในสังคมที่ศึกษานี้ นั่นคือช่องว่าง “ความเป็นคนใน-คนนอก” นั้นดูจะลางเลือนลงบ้างพอที่จะนำผู้วิจัยไปสู่การสนทนาที่ปกติเรื่องเหล่านั้นจะไม่ถูกขุดค้นออกมาเล่าให้นักวิจัยในฐานะ “คนนอก” ฟังได้อย่างมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันในบรรยากาศที่ผสมปนเปด้วยกลิ่นไอต่างๆ ของความปิติยินดี ความสนุกสนาน ความเกลียดชัง ความทุกข์ในความไม่มั่นใจในชีวิตและภาพรอยยิ้มที่เจือด้วยแวตามุ่งมั่นจะเอาชนะต่อความทุกข์ยากในวันที่เล่าถึงการสูญเสียสมาชิกในชุมชน เหล่านี้คงไม่อาจเข้าถึงจนสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ หากเส้นกั้นของ “ความเป็นคนอื่น” ในชุมชนไม่ได้รับการลบลงบ้าง โดยคนในชุมชนที่ปรับเปลี่ยนตำแหน่งกลายมาเป็นผู้จ้องมองในตัวคนนอกจนเข้าใจและยอมรับถึงการเข้ามาในชุมชนของคนแปลกหน้าคนหนึ่ง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยกรอบแนวคิดหลักคือ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง เพื่อทำความเข้าใจสังคมลอบวิในด้านของพลวัตของความรู้ในการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจท่ามกลางเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา โดยที่ผู้วิจัยจะไม่แยกการวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูล แต่จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลกับการเก็บข้อมูลไปพร้อมกันในสนาม

อย่างไรก็ตาม ดังที่ผู้วิจัยได้เน้นมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบคิดชุดต่างๆ ในช่วงเวลาเฉพาะที่เฉพาะทางหรือตามสถานการณ์ที่ผู้วิจัยสวม “แว่นตา” เหล่านั้นอยู่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงไม่สามารถอ้างถึงความจริงได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ตรงกันข้าม ผู้วิจัยกลับยินดีใ้งานวิจัยชิ้นนี้เป็นอีกข้อถกเถียงหนึ่งในฐานะที่เป็นความหมายชุดหนึ่งที่จะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมลอบวิอย่างหลากหลายซับซ้อนมากขึ้นและพยายามกลับมาวิพากษ์มายาคติต่างๆ ที่สังคมภายนอกยึดติดจนกลายเป็นอคติต่อสังคมลอบวิอย่างมักง่าย

แผนที่ 3.1 แผนที่แสดงที่ตั้ง บ้านห้วยหยวก ต. แม่ชะนิง อ. เวียงสา จ. น่าน